

Pavel Koltaj

Spremljanje otrok

Povzetek

Namen prispevka je predstavitev spremljanja otrok slovenski strokovni in laični javnosti. Poleg opisa glavnih značilnosti ter zgodovinskega pregleda zasnovanja in razvoja metode spremljanja, članek izpostavlja tudi psihoanalitično razumevanje dveh vidikov, ki izhajata iz osebne izkušnje observacije, proces ter preverbalno komunikacijo. Z njima želi opozoriti na nekatere pomembne implikacije spremljanja in nakazati smer v kateri je moč tovrstno izkušnjo integrirati v psihoterapevtsko delo.

Ključne besede: spremljanje otrok, zgodnji razvoj otroka, observacija, Esther Bick, psihoanaliza, psihoterapija, odnosi, navezanost, proces, preverbalna komunikacija.

Abstract

The purpose of this contribution is to present infant observation to Slovenian professional and general public. In addition to describing the main characteristics of the method and giving the historical overview of its conception and development, the article also presents psychoanalytical understanding of two views that derive from personal experience of observation, process and preverbal communication. These serve to draw attention to some important implications of observation and signal a way, in which such experience can be integrated into psychotherapeutic work.

Keywords: infant observation, early child development, observation, Esther Bick, psychoanalysis, psychotherapy, relations, attachment, process, preverbal communication.

Izvori spremljanja otrok (ang: infant observation) segajo v čas po drugi svetovni vojni in so tesno prepleteni z razvojem otroške psihoanalize in psihoterapije. Za začetnico tega pristopa velja angleška psihoanalitičarka poljskega rodu Esther Bick (1902—1983), ki je leta 1948 na povabilo Johna Bowlbyja (1907—1990), takratnega vodje otroškega oddelka na kliniki Tavistock v Londonu, prevzela vodenje izobraževanja bodočih otroških psihoterapevtov, v katerega je vključila tudi spremljanje otrok (Reid, 1997).

Osnovni okvir spremljanja otrok ostaja nespremenjen do današnjih dni. Bodoči spremljevalci oziroma observerji se najprej zberejo v seminarski skupini, ki se srečuje enkrat tedensko. Sestavlja jo do pet članov, ki pod vodstvom izkušene osebe in s pomočjo znancev ali zdravstvenih delavcev najprej poiščejo primerno

družino oziroma par, najraje čim bolj običajen, pri katerem bo potekalo spremljanje. Zaželeno je, da se spremljevalec in zainteresirana starša srečajo že pred rojstvom otroka. Tako imajo čas, da se spoznajo in sklenejo načelni dogovor glede spremljevalčevih rednih vsakotedenskih enournih obiskov na domu družine, ki se začnejo čim prej po rojstvu otroka in trajajo vse dokler otrok ne dopolni drugega leta starosti. Občasno poteka observacija tudi izven doma družine, saj spremljevalec ne posega v življenjski slog staršev in se v celoti prilagaja njihovim konkretnim okoliščinam ter navadam.

Vloga spremljevalca v družini ni niti strokovna, terapevtska, niti ni prijateljska. Spremljevalec je predvsem observer, opazovalec otroka, njegove družine in morebitnih drugih oseb, ki so prisotne v času obiskov. Osredotoča se na otrokov psihomotorični in čustveni razvoj ter na razvoj njegovih odnosov z okolico. Med obiskom si ne dela zapiskov niti ne spodbuja interakcije z otrokom in z družino. Hkrati pa se smiselno odziva na pobude, ki prihajajo iz družine, saj bi igranje vloge nezainteresiranega oz. objektivnega opazovalca delovalo prisiljeno in bi postavilo na kocko celotno izkušnjo spremljanja (Bick, 1964).

Zgodovinski pregled

Interes za otroke je Bickovo pravzaprav spremljal celo življenje (Briggs, 2002; Harris, 1983; Ludwig-Körner, 2017; Shuttleworth, 1997; Thomson-Salo, 2014; Willoughby, 2001). Že kot 7-letna deklica je tri leta pomagala svoji teti pri skrbi za njenega dojenčka. Pri približno petnajstih letih je postala vzgojiteljica v vrtcu, saj je želela na ta način zbrati denar za potovanje v Izrael. Potovanje je morala odložiti zaradi očetove smrti, po kateri je materi pomagala skrbeti za svoje mlajše sestre in brate. V tem času se je odločila, da bo postala otroška psihologinja. Sprva je želela študirati pri že takrat znanem Jeanu Piagetu (1896—1980), vendar to ni bilo mogoče, saj Švica v tistem času ni sprejemala tujcev. Na koncu se je odločila za študij pri eksperimentalni psihologinji Charlotte Bühler (1893—1974), ki je v tistem času s svojim možem Karlom na dunajski univerzi vodila prvi oddelek za proučevanje razvoja otrok v Evropi. V času izrazito behavioristično usmerjenega študija se je Bickova preživljala najprej kot guvernanta, kasneje pa je delala v sirotišnici. Leta 1934 je postala asistentka Bühlerjeve, čeprav jo tehnicistična obravnava otrok ni preveč navduševala.

Skupaj s še nekaterimi kolegicami je skrivaj obiskovala seminarje Anne Freud (1895—1982), Freudove najmlajše hčerke, ki je imela takrat že veliko izkušenj z otroki in je delovala kot otroška psihoanalitičarka. Poleg tega se je Bickova izobraževala tudi za delo učiteljice. Leta 1936 je doktorirala s temo *Observacije dveinpolletnikov*. Začela je z delom v šoli, vendar je morala zaradi svojih židovskih korenin po nemški aneksiji leta 1938 v naglici zapustiti Avstrijo. Pot jo je prek Švice pripeljala v Anglijo. Krajši čas je bila v Londonu, kjer je neuspešno poskušala stopiti v psihoanalizo. Po polletnem bivanju v Suffolku, se je naposled nastanila v Manchesterju, kjer je ponovno začela z delom varuške. Leta 1941 je stopila v psihoanalizo pri Michaelu Balintu (1896—1970), ki je pred Nemci tudi sam emigriral v Anglijo iz Madžarske. Ta ji pomagal, da se je najprej zaposlila kot vzgojiteljica in svetovalka v vrtcih, kasneje pa tudi kot terapevtka v kliniki za neprilagojene otroke (svojevrstni predhodnici popravnih domov). V tistem času je začela prebirati dela Anne Freud in Melanie Klein (1882—1960), ki sta takrat že razvili vsaka svoj specifičen pogled na psihoanalitično delo z otroki. Bickovo je pritegnilo zlasti razmišljanje Kleinove. Leta 1943 je vstopila v psihanalitični trening in obiskala London, kjer je iz prve roke spremljala del kontroverznih polemik v britanskem psihoanalitičnem društvu med pristaši Freudove in Kleinove. Konec leta 1945 je Bickova sledila Balintu v London, kjer je nadaljevala svoj analitični trening. Tudi tu je dobila delo kot otroška psihoterapevtka v kliniki z neprilagojenimi otroki. Leta 1946, ko je v okviru Bickinega psihoanalitičnega treninga postala njena supervizorka Melanie Klein, je začela sodelovati z Johnom Bowlbyjem. Skupaj sta pripravljala na začetku omenjeni študij otroške psihoterapije na kliniki Tavistock.

Takšne so bile torej okoliščine, v katerih je Bickova oblikovala idejo spremljanja otrok, ki je luč dneva ugledala leta 1948, istega leta, ko je zaključila svojo psihoanalitično formacijo. Bickova je sicer ostala v analizi pri Balintu vse do leta 1950, ko je postala tudi otroška psihoanalitičarka. Po tem je bila še nekaj let v analizi pri Melanie Klein in sčasoma postala ena izmed njenih najbolj predanih učenk. To dejstvo je botrovalo tudi njenemu razhodu z Bowlbyjem leta 1960, ko je Bickova prenehala voditi izobraževanje otroških psihoterapevtov na Tavistocku (Harris, 1983). Še vedno je vodila seminarske skupine za spremljanje

otrok in bila supervizorka študentom. Istega leta je spremljanje otrok postalo del psihoanalitičnega treninga na Londonskem inštitutu za psihoanalizo. Za razliko od otroških psihoterapevtov in analitikov so bodoči psihoanalitiki za odrasle opravljali enoletno spremljanje otrok.

Leta 1964 je Bickova napisala članek *Zapiski o spremljanju otrok v okviru psihoanalitičnega treninga (Notes on Infant Observation in Psychoanalytic Training)*, v katerem je podrobno opisala okvir spremljanja otrok, ga vpela v širši teoretski kontekst in ga podprla s kliničnimi primeri, s katerimi je pokazala na vlogo observerja, pomen seminarskih skupin ter nekatere implikacije spremljanja za psihoanalitično teorijo nasploh.

Kljub temu, da je Bickova do konca življenja ostala izjemno aktivna na področju spremljanja otrok, je razen omenjenega članka zapustila zelo malo zapisanih besedil. Danes so vsega skupaj ohranjeni le štirje krajši sestavki iz katerih je razviden njen globok uvid v zgodnji otroški razvoj in razpoznavanje nekaterih pomembnih mehanizmov (npr. koncepta druge kože in zlepljenosti), ki so v tem času na delu. Dosti močnejša je bila v praktičnem delu z otroki in večina njenega vpliva je dandanes razvidna iz dela njenih učenk in učencev.

Področje spremljanja otrok se je začelo intenzivneje razvijati šele proti koncu osemdesetih letih 20. stoletja, torej nekaj let po smrti Bickove. Preraslo je okvire psihoanalitičnega okolja iz katerega je izhajalo in postalo del orodja širokega kroga ljudi, ki delajo z otroki. Od takrat naprej smo priča rastočemu številu člankov, zbornikov in monografij na temo spremljanja otrok, ki se jim je po letu 1997 pridružila še *Revija o spremljanju otrok (Infant Observation Journal)* ter redna mednarodna srečanja strokovnjakov s tega področja.

Danes se spremljanje otrok prakticira v več kot 30-tih državah po svetu. Ponekod je postalo del psihiatrije, psihologije in socialnega dela. Poleg otrok v prvih dveh letih življenja, se dandanašnji včasih spremlja tudi starejše otroke. Spremljanje lahko traja od nekaj mesecev, po drugi strani pa tudi več kot dve leti, in to v različnih okoljih; vrtcih, šolah, bolnicah itn. Hkrati se je ideja spremljanja razširila tudi na odraslo populacijo. V različnih kontekstih se metodo danes uporablja za spremljanje npr. bolnikov, zapornikov in starejših oseb. Pojavljajo

se študije o pomenu različnih družinskih in kulturnih okolij ter raziskave raznoraznih kliničnih aplikacij s pomočjo spremljanjem pridobljenih spoznanj (Thomson-Salo, 2014).

Leta 2012 je spremljanje otrok prišlo tudi v Slovenijo. Pod vodstvom angleške psihoanalitičarke jungovske usmeritve Judith Woodhead, dolgoletne sodelavke Centra Anne Freud v Londonu, je dvoletno spremljanje opravila skupina šestih slovenskih psihiatrinj in psihologinj. Dve izmed njih, Breda Jelen Sobočan in Urša Mrevlje Lozar, sta prevzeli vodenje novih skupin, Woodheadova pa ostaja prisotna v vlogi supervizorke. Trenutno poteka spremljanje otrok v štirih družinah, nekatera se že bližajo koncu, druga pa so se šele dobro začela. Obstajajo načrti, da se zainteresirana strokovna javnost oblikuje v društvo, ki bi pomagalo pri večanju prepoznavnosti spremljanja otrok v našem prostoru in lažji ter boljši organizaciji prihodnjih seminarskih skupin ter strokovnih dogodkov s tega področja. Eden izmed ciljev je tudi, da spremljanje otrok postane ustaljen del izobraževanja za (otroške) psihoterapevte.

Psihoanalitično razumevanje dveh vidikov osebne izkušnje spremljanja otrok

Proces

Spremljanje otrok je v prvi vrsti predvsem proces. Podobno kot psihoanaliza ima svoj začetek in konec, med katerima vseskozi poteka živahna izmenjava zavestnih, še v večji meri pa nezavednih vsebin in občutkov med obema udeležencema. Za razliko od psihoanalize, kjer so vse osebe onkraj analitičnega para zgolj abstrakcije, ki nastajajo v deljenem psihičnem prostoru analitika in analizanta, so pri spremljanju vseskozi tudi dejansko prisotne druge osebe; zlasti starši otroka, pa tudi njihovi sorodniki, prijatelji in znanci, sosedi, vzgojitelji v vrtcih ter vsi bolj ali manj naključni ljudje, katerih poti se v dveh letih križajo s parom otrok-observer.

Sam proces spremljanja se načeloma začne že lep čas pred rojstvom otroka. Observer obrise svoje bodoče identitete dobi v seminarski skupini, kjer nam vodja in morebitni izkušenejši kolegi skušajo predstaviti za kaj pri spremljanju otrok v bistvu gre. Po začetnem navdušenju, ki sledi odločitvi za priključitev skupini, se mora človek hitro soočiti z lastnimi strahovi in pomisleki glede tega

ali je izkušnja spremljanja resnično dovolj vredna, da zanjo žrtvujemo vsaj dve leti svojega časa, še zlasti zato ker je tako malo stvari odvisnih od nas samih. Zavemo se, da bomo na poti spremljanja nenehno soočeni z možnostjo prekinitve, zavrnitve, nesrečnega spleta okoliščin in drugih dejavnikov na katere nikakor ne moremo vplivati. Na nek način se znajdemo v podobni vlogi kot ljudje, ki se odločajo o tem ali imeti otroka ali pa je to prevelika obveza, preveliko tveganje. Najbrž se v tem času prvič srečamo s spoznanjem kako močno sta povezana rojstvo in smrt, bivanje ter nebivanje, kako zelo tanka je meja, ki ju ločuje. Takrat se še ne zavedamo, da nas bo ta misel spremljala praktično skozi celoten proces.

Nekje v tem času se začne tudi druga faza spremljanja, namreč iskanje primerne para, bodočih staršev našega otroka. Hitro se zavemo, da to nikakor ni mačji kašelj. Prva zadrega je, kako sploh ubesediti kaj iščemo, kaj je spremljanje otrok? Kar nekaj časa traja, preden se s pomočjo skupine naučimo na strnjen način s svojimi besedami povedati kaj je bistveno za ta pristop, kaj se želimo naučiti in kaj sploh lahko ponudimo v zameno. Od te točke naprej se začne praktično delo. Po eni strani nam naše tipanje terena daje izrazito pozitivne povratne informacije. Številni ljudje so očarani nad idejo spremljanja otrok, takoj bi nas sprejeli v svojo družino, če bi le imeli otroke ali pa bi ti ne bili že preveliki. Mogoče je težava tudi v tem, da gre za naše sosede, prijatelje, morda sorodnike, skratka ljudi, ki zaradi prevelike bližine nikakor niso primerni za izkušnjo spremljanja. Kmalu se okoli nas množijo somišljeniki, nosečnice, potencialni pari, majhni otroci in dojenčki, ki pa so nam le malo v pomoč. Svoje mreže mečemo v morje, ki kar prekipeva od življenja, ven pa vselej potegnemo prazen nič. Poleg tega se po drugi strani soočamo tudi s številnimi odpori in bolj ali manj neposrednimi zavrnitvami. Neverjetno je, kako izrazito negativno se lahko ljudje odzovejo na naše iskanje otroka. Nikakor ne razumejo, kaj ima lahko človek od tega, če v svoj dom, najintimnejši prostor pod soncem, spusti popolnega neznanca, ki ga opazuje, precenjuje in mu vsiljuje svoje ideje. Če hoče nekdo videti, kako se razvija otrok, naj spremlja svoje lastne otroke menijo, še boljše pa je, da svoj čas izkoristi za bolj pametne in uporabne reči.

S tovrstnimi zavrnitvami ni lahko shajati. Pomaga nam, da se spomnimo prej omenjene tanke ločnice med rojstvom in smrtjo ter vseh globoko neozaveščenih stanj, ki prihajajo na dan ob stiku z novorojenim človeškim bitjem. Neskončna lepota in ranljivost situacije je tista, ki v nas poraja drobce prvinskih občutkov ugodja in neugodja, strahu, veselja ter nemoči, katere je zelo težko začutiti, še težje pa jih je sprejeti in z njimi kaj uporabnega narediti.

S časom bodoči observer dobi nekoliko debelejšo kožo. Nauči se, da so neuspehi in frustracije del procesa. Njegova identiteta postaja vse bolj oprijemljiva in neomajna, čedalje bolj se osredotoča na svoj cilj – poiskati svojo družino. Kaj vse bo moral pred tem še prestati, ni jasno, vendar je pripravljen na vse, dokončno se je odločil. Seveda so tudi v tej fazi možni nepredvideni zapleti, ki včasih kakšnega člana preženejo iz skupine, vendar pa se običajno kot strela z jasnega pojavi tisti pravi odziv. Observerju se javi par, ki pričakuje otroka in ga zanima ideja spremljanja, rada bi se srečala.

Zdaj se začne prava observacija. Starši se seveda lahko še premislijo, ta možnost je zanje odprta celoten čas spremljanja. Ampak to se redko dogaja, ponavadi je srečanje pred rojstvom otroka prvi korak v odnos, ki se bo v naslednjih dveh letih postopno razvijal vse do točke ponotranjenja, ko bo za vse vpletene postal neizbrisen del njihovih življenj. Kljub temu, da se bodo srečevanja nekoč končala in bo to dejstvo potrebno sprejeti z vsemi odpori vred; zanikanjem, omalovaževanjem, naveličanostjo in strahom pred separacijo, bo odnos to zdržal. Po koncu spremljanja bo potrebno izgubo odžalovati in preboleti, proces se bo zaključil, odnos pa bo živel naprej. Družina in spremljevalec se ne bodo več srečevali, morda še nekajkrat ob praznovanju rojstnega dne otroka ali pa kdaj čisto po naključju, zato bo odnos predstavljal le še del notranjega sveta observerja, staršev in otroka, vendar zato ne bo nič manj dragocen, nič manj pomemben. Tudi v tem pogledu je spremljanje zgodnjega razvoja otroka in njegovih odnosov podobno analizi. Tako kot izkušnja psihoanalize, je tudi izkušnja spremljanja otroka nekaj, kar ima za človeka trajne posledice.

Preverbalna komunikacija

Proces spremljanja otroka prinaša številne izzive, vendar pa je za observerja nedvomno največja težava nenehna prisotnost preverbalnih psiholoških vsebin. Te izvorno gledano pripadajo senzacijam in vstopajo v jezik prek telesa.

Seveda je glavni nosilec preverbalnih vsebin otrok, ki se v svet rodi brez besed, edini zvok katerega premore je krik. Dolgo časa se mora z okolico sporazumevati predvsem z govorico svojega telesa, ki pa jo ljudje pregovorno slabo razumemo. Poleg tega je ta otrokov jezik telesa sprva skoraj v celoti refleksen, nehoten. Zato ne preseneča, da so prvi tedni in meseci otrokovega življenja tako kritični. Nujno je, da ga nekdo razume, prepozna njegove potrebe in stiske, le tako lahko preživi.

Toda napačno bi bilo sklepati, da preverbalna komunikacija prihaja le s strani otroka in se odrasli preprosto odzivamo na njegove pobude. Prav zaradi njegove nebogljenosti in popolne odvisnosti, je neizogibno da se pri odraslih ljudeh v njegovi okolici aktivirajo njihove lastne preverbalne vsebine, ki ob primerni predelavi omogočajo ustrezno odzivanje na otrokov telesni jezik. Drugače v resnici sploh ne more biti, saj je vsaka komunikacija v osnovni dvostranska. Zametki te preverbalne komunikacije načeloma segajo v čas nosečnosti. Otrok s premiki svojega telesa v maternici, na primer brcanjem in obračanjem, pošilja informacije v zunanji svet. Pa tudi preverbalne vsebine odraslih, ki so v običajnem življenju sicer globoko nezavedne in večinoma latentne, se aktivirajo že pred otrokovim rojstvom. V hipu namreč, ko se ideja novega življenja oblikuje do te mere, da sproži prej omenjeno (nezavedno) dojemanje usodne povezanosti bivanja ter nebivanja, se v ljudeh prebudijo preverbalni elementi in začnejo učinkovati na nas. Pojavijo se občutki, ki jih nikakor ne znamo opisati in pojasniti. Nekateri so silno neprijetni, drugi pa izrazito prijetni. Na nek način se tako pripravljamo in uglašujemo na prihod otroka.

Verjetno lahko s to mislijo v zavesti lažje razumemo zakaj je observerju na začetku njegove poti tako težko ubesediti, za kaj gre pri spremljanju otrok. Prav tako pa je lažje razumeti tudi nadvse nasprotujoče si odzive ljudi, ki jih nagovarja. Vsi smo bili nekoč otroci in čeprav je čas, ko nismo imeli besed, s katerimi bi sporočali naše počutje, že davno za nami, to nikakor ne pomeni, da v

sebi ne nosimo drobcev bolj ali manj nepredelanih preverbalnih vsebin, ki govorijo najbolj pristen jezik naših teles in se lahko v ugodnih okoliščinah v hipu aktivirajo.

Prisotnost in količino preverbalne komunikacije observer najlažje opazi, ko se trudi zapisovati prve mesece svojih obiskov pri družini. Toliko stvari se je vsakič zgodilo, prisotnih je bilo toliko občutkov, pa vendar observer nekako ne najde besed zanje. Vsak zapis je le okrnjena različica izkušnje spremljanja. Nekoliko v pomoč mu je sekundarna predelava zapisov v seminarski skupini, kjer ob vprašanih ter razmišljanjih drugih pridejo na dan nove besede in je vseeno nekoliko lažje opisati, kaj se je dogajalo na uri. Kaj smo lahko začutili pri otroku, kaj pri starših in kaj pri sebi.

S časom postane zapisovanje in ubesedovanje izkušnje spremljanja manj naporno. Observer se na nek način nauči biti v dobrem stiku s svojimi preverbalnimi vsebinami. Nebesedna komunikacija med vsemi vpletenimi mu postaja bolj dostopna in razumljiva. Odkril oziroma iznašel je primerne besede, s katerimi lahko opiše svoje občutke in občutke družine, ki jo spremlja. Podobno kot otrok z minevanjem časa postaja vse manj odvisen od telesnega jezika, saj lahko nadzoruje vse več gibov in proizvaja vse več zvokov. Poleg tega si lahko observer pomaga tudi z izkušnjami drugih članov seminarske skupine, ki opravljajo svoja spremljanja. Čeprav je vsaka izkušnja nekaj posebnega, kot sta posebna vsak spremljan otrok ter družina in četudi observacije potekajo na različnih fazah, je med njimi še vedno veliko podobnosti. Spremljevalec lahko do neke mere vidi kaj ga čaka, oziroma podoživlja občutke, ki jih je že izkusil. In oboje mu pomaga, da lažje izbira besede ter se vse bolj suvereno giblje po izjemno zanimivem področju zgodnjega razvoja otroka in njegovih odnosov.

Tudi v pravkar omenjenem pogledu je položaj observerja primerljiv s položajem otroka, ki poleg lastnega napredovanja počasi oblikuje tudi odnose s svojo okolico in prav prek njih postaja vse manj odvisen od svojih telesnih omejitev. V prvem letu po rojstvu običajen otrok od nebogljenega novorojenčka, za katerega se zdi, da le stežka dojema dogajanje okoli sebe, napreduje do točke, ko lahko sam aktivno raziskuje svet. Čeprav je njegova hoja še bolj okorna in četudi so

njegovi stiki z drugimi dokaj omejeni, se je do neke mere že navezal na svoje starše oziroma skrbnike. Morda že uporablja nekaj besed, s katerimi lahko sporoča svoje potrebe, občutke in želje. Številni vzorci in mehanizmi, ki bodo kasneje v življenju postali zelo pomembni deli njegove osebnosti so že pričeli dobivati oprijemljivo obliko. Toda enoletnik je še vedno usmerjen predvsem v sebe. Njegove zmožnosti dojemanja, mišljenja in artikuliranja kompleksnejših psiholoških vsebin so še v povojih. Šele v drugem letu starosti pride do resničnega preobrata, prave ekspanzije v svet. Takrat otrok poleg motoričnih spretnosti vse hitreje osvaja tudi socialne in govorne veščine. Dogaja se končno oblikovanje vzorcev navezanosti, pojavljajo se nove težave s separacijo in zametki ojdipske problematike. Opazni so tudi številni drugi pomembni elementi, ki imajo močan vpliv na otrokov kasnejši razvoj. Za preverbalno komunikacijo pa se zdi, da izginja hitreje kot sneg spomladi. To zlahka opaža tudi spremljevalec, katerega opisi observacij postajajo bolj in bolj obsežni. Včasih je kar težko zaključiti zapise, čeprav tokrat ne zaradi pomanjkanja besed, temveč zaradi njihove preobilice. V seminarski skupini se le še občasno najde čas za podrobnejši pretres posamičnih observacij. Med člani večinoma poteka izmenjava vinjet in splošnih vtisov, izražanje določenih skrbi ter razmišljanje o tem, kako lahko pridobljene izkušnje uporabimo pri sebi in svojem (psihoterapevtskem) delu.

Vendar se kmalu izkaže, da zgodba s preverbalno komunikacijo še zdaleč ni zaključena. Ko je otrok star približno leto in pol, se začnejo v observacije počasi vtihotapljati določeni nenavadni občutki, ki jim je težko poiskati pravo mesto. Prav gotovo imajo veliko opraviti s prej omenjenimi psihološkimi elementi, ki spremljajo otrokovo ekspanzijo v svet, toda na njih je vseeno nekaj neotipljivo nelagodnega. Observer med urami spet večkrat začuti svoje telo. Kot v prvih mesecih po začetku, mu tudi zdaj telo sporoča določene občutke, ki so del spremljane situacije in za katere sicer ne najde pravih besed. Sprva se zdi, da gre za posledico običajnih regresij, ki nenehno spremljajo otrokov razvoj. Toda čez čas postane jasno, da gre za nekaj drugega, bolj dolgotrajnega in neprijetnega. Pridejo tedni, ko se je težko odpraviti k družini, še težje pa se je spraviti k zapisovanju vtisov. V tem obdobju je verjetno edina spremljevalčeva uteha

seminarska skupina. V njej lahko še vedno najde svoje mesto in svoj smisel. Sočlani in vodja mu morda ne morejo pomagati s praktičnimi nasveti, vendar pa ga razumejo in z njim vseskozi delijo mučno brodenje po neznanem močvirju, ki grozi da bo kontaminiralo sicer tako zanimivo in lepo izkušnjo. Najbolj ironično pri tem je, da stvari navzven še vedno ostajajo izredno dinamične in pestre. Družina še naprej doživlja veliko prijetnih, pa tudi težkih trenutkov, ki jih spremljevalec kot vselej hvaležno sprejema. Prav zaradi tega je še toliko težje razumeti, kaj se vendar dogaja?

Pravi odgovor observer dobi šele nekaj mesecev kasneje. V določenem trenutku opazi oziroma skoraj bolj začuti, da je pri otroku prišlo do korenite spremembe. Njegova govorica je s stopnje poimenovanja reči in oseb ter občasnih večbesednih povedi, s katerimi je izražal predvsem svoje občutke in želje, prešla na neko drugo raven. Zdaj lahko otrok verbalizira svoj notranji svet. Zaveda se, da lahko z besedami upravlja in spreminja svojo okolico, da se lahko izraža. Še vedno je močno omejen v svojem dometu, vendar se je njegova zmožnost mišljenja nedvomno nadgradila. Pravzaprav je prišlo do zamenjave paradigme. Otrok, ki je bil doslej v izhodišču zavezan telesnemu jeziku, je sprejel verbalni jezik kot temeljni način komunikacije s seboj in drugimi. Stopil je na pot odraščanja, ob koncu katere bo načeloma znal ubesediti karkoli mu pride na misel. Preverbalne vsebine pa bodo večinoma ostajale skrite v najtemnejših globinah njegovega sveta.

Dejstvo, da je lahko spremljevalec priča temu obratu je zanj neprecenljivo darilo. Tudi on bo odslej bogatejši, saj bo poznal pot po kateri poteka prehod med obema načinoma komunikacije, med enim in drugim jezikom, most med telesom in umom. Verjetno ni treba posebej poudarjati, kako pomembno je to za razumevanje sebe, predvsem pa seveda za klinično delo z ljudmi, pri katerih je zaradi takih ali drugačnih razlogov prišlo do ponavadi zelo zgodnjega razhoda med obema, ljudmi ki so se na tej poti nekako izgubili.

Sklepne misli

Kratek opis in pregled razvoja spremljanja otrok ter oba praktična vidika observerske izkušnje, predstavljajo le majhen košček celotne slike tega

pomembnega orodja za razumevanje človeške psihe, o katerem je bilo v zadnjih sedemdesetih letih izrečenih in napisanih veliko besed. Prav gotovo si ideja spremljanja tudi v našem topogledno tako podhranjenem prostoru zasluži manj subjektivno in bolj sistematično ter celostno obravnavo, vendar pa je nekje pač treba začeti. In kot vsak začetek, je tudi pričujoči uvod v področje spremljanja otrok nekoliko negotov. Proces spremljanja v naših krajih je še tako v povojih, da količina neubesedljivih občutkov in misli preprečuje drugačno artikulacijo. Preden lahko za nas koncept spremljanja postane zares uporaben, se mora z njim seznaniti širša strokovna in laična javnost. Od tega je odvisno ali bo preživel in zaživel podobno kot marsikje po svetu, ali pa bo preprosto zamrl, v najboljšem primeru le za nekaj let oziroma generacij.

Ker kljub tradicionalno neurejenemu področju psihoterapije v Sloveniji v zadnjih letih raste ozaveščenost o tem, kako pomembno če ne že kar nujno je imeti dobro usposobljene terapevte, ki imajo poleg ustrezne osebne izkušnje tudi jasen uvid v delovanje psiholoških mehanizmov, obstaja upanje, da spremljanje otrok dobi svoje mesto. Proces observacije je namreč tako vaja v potrpežljivosti in pozornosti, ki je ključna za psihoterapevtsko delo, kot tudi izrazito temeljita prvoosebna izkušnja z razvojem vseh sestavnih delov človeške duševnosti. Ali si lahko (bodoči) psihoterapevt sploh želi kaj več kot to?

Literatura

Bick, Esther: *Symposium on Child Analysis*, International Journal of Psycho-Analysis, 43, 1962, str. 328—9.

Bick, Esther: *Notes on Infant Observation in Psycho-Analytic Training*, International Journal of Psycho-Analysis, 45, 1964, str. 558—66.

Bick, Esther: *The Experience of the Skin in Early Object-Relations*, International Journal of Psycho-Analysis, 49, 1968, str. 484—6.

Bick, Esther: *Further considerations on the Function of the Skin in Early Object Relations: Findings from Infant Observation Integrated into Child and Adult Analysis*, British Journal of Psychotherapy, 2(4), 1986, str. 292—9.

Bick, Esther: *Anxieties Underlying Phobia of Sexual Intercourse in a Woman* (1953), *British Journal of Psychotherapy*, 18(1), 2001, str. 7—21.

Bion, Wilfred Ruprecht: *The Psycho-Analytic Study of Thinking*, *International Journal of Psycho-Analysis*, 43, 1962, str. 306—10.

Briggs, Andrew (ur.): *Surviving Space: Papers on Infant Observation*, Karnac Books, London, 2002.

Briggs, Andrew: *Translating Nature: Developing Esther Bick's Method for Finding Words to Describe What is Seen and Experienced in Infant Observation and Clinical Work*, *British Journal of Psychotherapy*, 24(1), 2008, str. 74—90.

Briggs, Stephen: *The Relevance and Importance of Infant Observation: Attention, Linking and Containment – Learning from Infant Observation*, predavanje na Institute of Child and Adolescent Psychoanalytic Psychotherapy, Sydney, 2013.

Harris, Martha: *Esther Bick (1901—1983)*, *Journal of Child Psychotherapy*, 9(2), 1983, str. 101—2.

Ludwig-Körner, Christiane: *Anna Freud and Observation: Memoirs of Her Colleagues from the Hampstead War Nurseries*, *Journal of Infant, Child and Adolescent Psychotherapy*, 16(2), 2017, str. 131—7.

O'Shaughnessy, Edna: *A Commemorative Essay on W.R. Bion's Theory of Thinking*, *Journal of Child Psychotherapy*, 7(2), str. 181—92.

Reid, Susan (ur.): *Developments in Infant Observation: The Tavistock Model*, Routledge, London, 1997.

Shuttleworth, Judy: *Psychoanalytic Theory and Infant Development*, v: Miller Lisa et al. (ur.): *Closely Observed Infants*, Duckworth, London, 1989, str. 22—51.

Thomson-Salo, Frances (ur.): *Infant Observation: Creating Transformative Relationships*, Karnac Books, London, 2014.

Urwin, Cathy: *Child Psychotherapy in Historical Context: an Introduction to the Work of Margaret Lowenfeld*, *Free Associations* 23(2), 1991.

Willoughby, Roger: »*The Dungeon of Thyself*«: *The Clastrum as Pathological Container*, *International Journal of Psycho-Analysis*, 82(5), 2001, str. 917—31.

Willoughby, Roger: *The Petrified Self: Esther Bick and Her Membership Paper*, *British Journal of Psychotherapy*, 18(1), 2001, str. 3—6.

Willoughby, Roger: *Between the basic fault and second skin*, *International Journal of Psycho-Analysis*, 85(1), 2004, str. 179—96.

Winnicott, Donald Woods: *Observations of Infants in a Set Situation*, *International Journal of Psycho-Analysis*, 22, 1941, str. 229—49.

Winnicott, Donald Woods: *Primary Maternal Preoccupation* (1956), v: Winnicott, Donald Woods: *Through Paediatrics to Psycho-Analysis*, The Hogarth Press and the Institute of Psycho-Analysis, London, 1975, str. 300—5.